

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities And
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 54
Year: 2022 JULY
Pp: 907-919

Arrival
20 June 2022
Published
31 July 2022

Article ID
63655
Article Serial Number
12

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.63655>

How to Cite This Article
Bulak, Ş. (2022). "Türkiye
Türkçesinde Yok Sayılan Bir
Kelime Grubu: Birleşik İsim
Grubu", Journal Of Social,
Humanities and
Administrative Sciences,
8(54):907-919

International Journal of
Social, Humanities And
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Türkiye Türkçesinde Yok Sayılan Bir Kelime Grubu: Birleşik İsim Grubu

An Ignored Word Group in Turkey Turkish: Compound Noun Group

Şahap Bulak

Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Siirt, Türkiye

ÖZET

Türkçe söz diziminin hakkında kabul birliği sağlanamamış konularından biri de birleşik isim grubudur. Genellikle farklı bakış açılarıyla ele alınan söz konusu kelime grubunun başta varlığı olmak üzere terim adı, tanımı, yapısı, kuruluşu ve özellikleri ile ilgili bugüne kadar bir kabul sağlanamamıştır. Bu kelime grubunun dilbilgisi kaynaklarında farklı şekillerde ele alınması, "hanımeli, biçerdöver, gecekond, günebakan" gibi yapılardan oluşan "birleşik isim grubu" ile "Yaşar Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kutlu" gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi ad ve soyadlarından oluşan "kişi ismi grubu"nun karışmasına sebep olmuştur. Yapı ve kuruluş bakımından farklı olan bu iki kelime grubunun başta terim adı olmak üzere tanımı, yapısı ve kuruluş özellikleri ile sınırlarının belirlenmesini zorlaştıran söz konusu durum, zamanla içinden çıkılmaz bir hal alarak sadece birleşik isim grubu ile kişi ismi grubunun değil, aynı zamanda kelime grupları ve sözdiziminin dolayısıyla da Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesine zarar verecek boyutlara ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Türkçe'nin tarihi gelişim ve değişim süreci ile söz dizimi özellikleri esas alınarak birleşik isim grubu bütün yönleriyle incelenmiştir. Öncelikle birleşik isim grubunun dilbilgisi kaynaklarında farklı ele alınmış biçimleri ile bu konuda ortaya atılan benzer ve farklı görüşler eleştirel bir bakış açısıyla ele alınarak birleşik isim grubu ile ilgili sorunlara dikkat çekilmiştir. Daha sonra bu kelime grubu; terim adı, tanımı, yapısı, kuruluşu, yazılış şekli, unsurları, cümle ve kelime grupları içerisindeki yeri ile cümledeki görevleri bakımından ele alınarak özellikleri belirlenmiş ve bu özellikler Türk edebiyatının seçkin eserlerinden alınan cümlelerle örneklendirilmiştir. Böylece birleşik isim grubunun tanımı, terim adı, sınırları ve özelliklerinin doğru belirlenmesine, bu kelime grubuyla ilgili eskiden beri tekrar edilemeyen doğruluğu tartışılabilir bilgilerin düzeltilmesine, dolayısıyla söz konusu kelime grubunun doğru öğrenilmesi ve öğretilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Türkiye Türkçesi, Söz Dizimi, Kelime Grupları, Birleşik İsim Grubu

ABSTRACT

One of the subjects of Turkish syntax on which there is no consensus is the issue of the compound noun group. Until today, no consensus has been reached regarding the term name, definition, structure, organization and features, and especially the existence of the said word group, which is generally handled from different perspectives. Handling of this word group in different ways in grammatical sources has caused confusion in the "compound noun group" consisting of structures such as "hanımeli, biçerdöver, gecekond, günebakan" and the "personal name group (Anthroponomy)" consisting of more than one personal name or personal name and surname such as "Yaşar Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kutlu". This situation, which makes it difficult to set boundaries of the term name, definition, and structures of these two word groups, which are different in terms of structure, has turned into an inextricable issue over time, causing disadvantages not only for the compound noun group and the personal name group, but also for the learning and teaching of word groups and syntax and therefore of Turkish.

In this study, the compound noun group is examined in all its aspects based on the historical development and change process of Turkish and its syntax features. First of all, the different ways in which the compound noun group is handled in the grammatical sources and the similar and different views on this subject were handled with a critical point of view, and attention was drawn to the problems related to the compound noun group. Then, this word group was handled in terms of term name, definition, structure, formation, writing style, elements, the order in sentences and word groups, and its functions in the sentence were determined and these features were exemplified with sentences taken from distinguished works of Turkish literature. Thus, the researcher aimed to contribute to the correct definition of the compound noun group, the definition of the term name, its boundaries and features, to the correction of the controversial information about this word group that has been repeated for a long time, and thus to the correct learning and teaching of the said word group.

Keywords: Turkish, Turkey Turkish, Syntax, Word Groups, Compound Noun Group

1. GİRİŞ

Türkiye Türkçesi söz diziminde sınırları çizilememiş konulardan biri birleşik isim grubudur. Çeşitli sebepleri olmakla birlikte bu durumun en önemli sebebi, "birleşik isim grubu"nun şekil bilgisinde "birleşik isim" terimi ile karşılanan yapıların sözdizimindeki karşılığı olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesidir. Bu durum, ilk olarak Muharrem Ergin'in "Türk Dil Bilgisi" adlı eserinde görülür. Birleşik isim grubunu "*bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubu*" şeklinde tanımlayan Ergin, ardından birleşik isim gruplarının hep özel isim olduğunu, bazı yer isimleri ile ikiden fazla kelimedenden oluşan bütün kişi isimlerinin birleşik isim grubunu oluşturduğunu söyleyerek yaptığı tanımla ters düşer. Bu çelişkiyi hissetmiş olacak ki hemen ardından birleşik isim ile birleşik kelimenin birbirine karıştırılmaması gerektiğini vurgular (2006: 385). Oysa birleşik ismin, birleşik fiil ile beraber birleşik kelimenin alt grubu olduğunu Türkçeye az çok ilişkisi olan hemen herkes bilir. Muharrem Ergin gibi bir dil bilgininin bu basit gerçekle ilgili vurgulu ikazı, söz konusu vurguyu zaten algı karşılığı olan bir terimi farklı bir amaç için kullanma düşüncesiyle yaptığı söylenebilir. Sebebi ne olursa olsun bu çelişkili yaklaşım, zamanla sorgulanmadan kabul görmüş, yanlışlığı bariz olmasına rağmen çokça taraftar bulup yaygınlaşmıştır.

Birleşik isim grubunun Muharrem Ergin'in ortaya attığı şekilde ele alınmasında bir hata değil, bir hatanın sebep olduğu hatalar zinciri söz konusudur. Sözdizimindeki “birleşik fiil grubu”, şekil bilgisinde “birleşik fiil” terimi ile karşılanan yapılardan oluşan bir kelime grubu olduğu gibi, “birleşik isim grubu” da, şekil bilgisinde “birleşik isim” terimi ile karşılanan yapılardan oluşan bir kelime grubudur. Dolayısıyla “hanımeli, biçerdöver, gecekondu, günebakan” gibi yapılardan oluşan birleşik isim grubu, “Yaşar Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kutlu” gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi ad ve soyadları ile örneklendirilerek hatalı davranılmıştır. İkincisi, eğer birleşik isim grubunun birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi ad ve soyadlarından oluştuğu düşünülüyor ise, niçin buna uygun bir tanım yapılmamıştır. O halde söz konusu tanım, örnekleri yansıtacak şekilde değiştirilmelidir. Üçüncüsü, “birleşik isim grubu” terimini kullanarak içerikle farklı bir kavram ifade edilmek isteniyor ise neden şekil bilgisinde üzerinde kabul birliği sağlanmış farklı içerik ve algıya sahip olan bir terim adı, yeni ve tamamen farklı bir içerik için kullanılmıştır. Dördüncüsü ise, söz konusu çelişkili yaklaşım sadece terim adı, tanım ve örneklendirmeye sınırlı değil, aynı zamanda bu kelime grubunun özellikleri verilirken de yer yer tekrarlanmıştır.

Muharrem Ergin ile başlayan yaklaşım, bazı dilcilerce hiç sorgulanmadan olduğu gibi tekrar edilegelmiştir. Söz gelimi, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, “birleşik isim grubu”nu Muharrem Ergin'in ele aldığı gibi “*bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden çok ismin kalıplaşarak oluşturduğu kelime grubu*” şeklinde tanımlamış, “*Yenimahalle, Haydarpaşa*” birleşik isimlerden oluşan yer adları ve “*Ömer Seyfettin, Mehmet Kaplan, Ahmet Haşim*” birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi ad ve soyadlarından oluşan örneklerle vermiştir. Tanım ve örnekler arasındaki çelişki, yer yer söz konusu kelime grubunun özellikleri verilirken de göze çarpar (2011: 42). Bazı dilciler, Muharrem Ergin'in tanımına kişi ad ve soyadlarını da dâhil ederek aynı terim adı ve benzer örneklerle konuyu ele almıştır. Söz gelimi, Mehmet Özmen “birleşik isim grubu”nu “*iki veya daha fazla özel adın bir kişiyi, bir yeri veya bir nesneyi karşılamak üzere arka arkaya gelmesiyle oluşan kelime grubu.*” şeklinde tanımlamış, örnekleri sadece “*Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Mareşal Fevzi Çakmak*” gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi ad ve soyadlarından vermiştir. Ayrıca bu kelime grubunun özelliklerini verirken tanıma değil, sadece örneklere yani kişi ad ve soyadlarından oluşan örneklere uygun özellikler vermiştir (2013: 109). Bazı dilciler, terim adına dokunmadan tanım ve örnekler arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Bu tür yaklaşım sergileyen dilciler, genellikle bu kelime grubunun özelliklerini kişi ad ve soyadlarını esas alarak belirlemiştir (Karahana 1999:32-33; Eker 2005:468-469; Aktan 2016: 26; Böler 2019:128-129). Söz gelimi, Leyla Karahan, terim adına dokunmadan “birleşik isim grubu”nu “*bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğu*” şeklinde tanımlamış, bazı unvan gruplarının zamanla bir şahsa ad olup birleşik isim grubuna dönüştüğünü belirterek “*Reşit Rahmeti Arat, Yavuz Sultan Selim*” gibi kişi ad ve soyadlarının yanı sıra zamanla birleşik isme dönüştüğünü söylediği “*Ulubatlı Hasan, Deli Dumrul*” gibi unvan gruplarından da örnekler vermiştir. Karahan'a göre, ikiden fazla kelimedenden oluşan bütün kişi adları, birleşik isim, birleşik isimlerin tamamı özel isimdir (1999: 32-33). Bazı dilciler ise, terim adı ile içerik arasındaki çelişkiyi fark etmiş, kişi ad ve soyadlarından oluşan yapıları “özel isim grubu/öbeği” adı altında incelemiştir¹(Özkan vd. 2016:73; Delice, 2012:28; Karağaç 2011:167-168 gibi). Söz gelimi, Günay Karağaç, “özel ad öbeği” başlığıyla ele aldığı bu kelime grubunu “*bir kimseye özel ad olmak üzere iki veya daha fazla ismin bir araya gelerek oluşturduğu söz öbeği*” şeklinde tanımlayıp “*Ahmet Hamdi Tanpınar, Nazım Hikmet, Korkut Emre*” gibi kişi ad ve soyadlarından oluşan kelime gruplarıyla örneklendirmiştir. Verdikleri özellik ve örneklere bakınca sadece Karağaç'ın değil, genel olarak bu tür bir yaklaşım sergileyen dilcilerin yer yer kişi ad ve soyadlarından oluşan kelime grubu ile birleşik isimlerden oluşan kelime grubunu karıştırdıkları görülür.

Yaklaşımı ne olursa olsun “birleşik isim grubu” konusunda görüş belirten dilcilerin kahr ekseriyeti, “*Yaşar Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kutlu*” gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi adlarını ya da kişi ad ve soyadlarını bir kelime grubu kabul ederken “*hanımeli, biçerdöver, gecekondu, günebakan*” gibi yapıları ya kelime grubu olarak kabul etmemiş ya da eserlerinde bu tür yapılardan oluşan kelime grubuna yer vermemiştir. Ancak söz konusu dilciler, şekil bilgisinde “birleşik fiil” olan yapıları kelime grubu olarak kabul edip eserlerinde bu yapıları “birleşik fiil grubu/öbeği” değerlendirmiştir. Bu sebeple, genel olarak Türkçe dilbilgisi kaynaklarına bakıldığında “*hanımeli, biçerdöver, gecekondu, günebakan*” gibi yapıların ya *Yaşar Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kutlu*” gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi ad ve soyadlarından oluşan yapılarla aynı kelime grubu içerisinde ele alındığı ya da kelime grubu olarak değerlendirilmediği görülür. Oysa şekil bilgisinde “birleşik kelime” hüviyetinde olan yapılar, birden çok kelimedenden oluştukları ve yeni bir anlam bütünlüğü oluşturdukları için söz diziminde “kelime grubu” hüviyetindedir. Kuruluş şekilleri ve amaçları aynı olduğu için birleşik fiiller, söz diziminde “birleşik fiil

¹ Tahsin Banguoğlu birleşik isim grubunu “Ayama ve Soyadı Öbeği” başlığı altında ele almış, “Ayama” terimini de “*Bir köyde ve kentte aynı kişi adını taşıyanları ayırt etmek için kullanılır.*” şeklinde açıklamıştır (Banguoğlu, 2007: 515). Günay Karağaç da söz konusu kelime grubunu Banguoğlu'na benzer bir şekilde, “birleşik adlar ve unvan öbeği” başlığının “özel ad öbeği” alt başlığıyla ele alıp incelemiştir.

grubu”nu; birleşik isimler ise “birleşik isim grubu”nu oluşturur. Türleri farklı olsa da kuruluş bakımından benzer olan yapılardan birleşik fiillerden oluşan yapıları “birleşik fiil grubu” kabul etmek, birleşik isimlerden oluşan yapıları “birleşik isim grubu” dolayısıyla “kelime grubu” olarak kabul etmemek bilimsel bir yaklaşım değildir.

“Birleşik isim grubu”nun dilbilgisi kaynaklarında farklı şekillerde ele alınması “hanımeli, biçerdöver, gecekondu, günebakan” gibi yapılardan oluşan “birleşik isim grubu” ile “Yaşar Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kutlu” gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi ad ve soyadlarından oluşan “kişi ismi grubu”nun birbirine karışmasına sebep olmuştur. Yapı ve kuruluş bakımından farklı olan bu iki kelime grubunun başta terim adı olmak üzere tanımı, yapısı ve kuruluş özellikleri ile sınırlarının belirlenmesini zorlaştıran söz konusu durum, zamanla içinden çıkılmaz bir hal alarak sadece birleşik isim grubu ile kişi ismi grubunun değil, aynı zamanda kelime grupları ve sözdiziminin dolayısıyla Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesine zarar verecek boyutlara ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Türkçe’nin tarihî gelişim ve değişim süreci ile söz dizimi özellikleri esas alınarak birleşik isim grubu bütün yönleriyle incelenmiştir. Öncelikle birleşik isim grubunun farklı dilbilgisi kaynaklarındaki ele alınış biçimleri, dilcilerin bu konudaki benzer ve farklı görüşleri eleştirel bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Bu irdeleme neticesin birleşik isim grubu ile ilgili sorunların tartışılması sağlandıktan sonra bu kelime grubunun terimi, tanımı, yapısı, kuruluşu, yazılış şekli, unsurları, bu unsurların içerikleri, cümle ve kelime grupları içerisindeki yeri ile cümledeki görevleri bakımından ele alınıp bütün özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra bu özellikler Türk edebiyatının seçkin eserlerinden alınan cümlelerle örneklendirilmiştir. Böylece birleşik isim grubu ile ilgili eskiden beri tekrar edile gelen doğruluğu tartışmalı bilgilerin düzeltilmesine, bu kelime grubunun tanımı, terim adı, sınırları ve özelliklerinin belirlenmesine, dolayısıyla doğru öğrenilmesi ve öğretilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK İSİM GRUBU

Tek bir varlığı, nesneyi ya da kavramı karşılamak üzere belirli dilbilgisi kuralları çerçevesinde bir araya getirilen birden fazla kelimedenden oluşan birleşik isimlerin oluşturduğu kelime grubuna *birleşik isim grubu* denir. Dilbilgisi kaynaklarında “*ism-i mürekkep, mürekkep isim, birleşik isim grubu, isim öbeği, bileşik ad, birleşik isim, birleşik isim öbeği, öbek isim*” gibi farklı şekillerde adlandırılan bu kelime grubunun en çok kabul gören doğru terim adı *birleşik isim grubudur*. Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan bir kelime gruplarından biridir.

2.1. Birleşik İsim Grubunun Kuruluşu ve Yapısı

✓ Birleşik kelimeler, yeni bir anlam bütünlüğü oluşturan birden çok kelimedenden oluştuğu için söz diziminde kelime grubu hüviyetindedir. Bu sebeple şekil bilgisindeki birleşik isimler, kuruluş şekilleri ve amaçları aynı olduğu için söz diziminde birleşik isim grubu hüviyeti taşırlar.

Alapaça hiç zaman kaybetmeden ve kimseye haber vermeden bir plan yapmış, bostanciağanın adamlarından hızlı davramp yedi kuledeki hana gelerek Rukâl ile beni kaçırmıştı. (BÖİA/İP)

Neyse, buna da şükür... Sekiz sene Anadolu’da ortamekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı, bir yolunu bulup buraya kapağı atmasaydık, daha da ağlayacaktı...” (BBG/SA)

Eskişehir’de, demiryolu raylarını söküp eriterek top kaması yapanlar varmış. (Y/YKK)

Gündoğusundan delicesine esen rüzgârın dört bir yana savurduğu kasvetli bulutların arasından bir anda dolunayın gümüşümsü ışığı tıpkı bir şelâle gibi Galata’nın üzerine döküldü ve Arap Camii’ni ve Surp Krikor ile Aya Nikola Kiliseleri’ni, inşası Cenevizli tüccarlara kırk sekiz bin altına patlayan o yüksek kuleyi ve taşları kapkara kesme taşlardan örülü surları dünyevî bir nura boğdu. (A/İOA)

Ama ruhumuz böyle gökyüzlerinde uçup dururken birdenbire yere inip insan küçüklüğü ile karşılaşmak ne tuhaf oluyor. (KO/SA)

Ama buna rağmen, bazı tuttuğunu koparır, sebatlı ressamlar ümitlerini kesmiyorlar, günün birinde herhalde beyaz bir yatın Sarayburnu’nu dönerek Kızkulesi’nin önüne demirleyeceğine inanıyorlardı. (BBG/SA)

Sekiz sene Anadolu’da ortamekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı. (BBG/SA)

✓ Birleşik isim grupları, bir anlam bütünlüğü oluşturmak üzere bir araya getirilmiş kelimelerden oluşur ve “*isim+isim / sıfat+isim / isim+fiilimsi / isim+çekimli fiil / çekimli fiil+çekimli fiil*” gibi çok değişik şekillerde kurulur: *hanımeli, aslanagızı, sivrisinek, gelgit, biçerdöver, gecekondu, indibindi* gibi.

Sınıfların bir kısmı bende, duvarlar, kalın demir parmaklıklarla etrafı çevrilmiş tecrithaneler; kanunun, küçük yaşları sebebiyle hapishanelere, menfalara, darağaçlarına sevk edemediği minimini mücrimlere mahsus “ıslahevleri” tesiri yapar. (A/RNG)

Gene geçen seferki gibi, kitaplar altüst olmaya, eşyalar süngülenmeye başladı. (Y/YKK)

Baş kadınefendinin kin ve kıskançlık dolu bakışları arasında Rukâl, bir huri gibi süzüldü Sultan Murat'ın odasına. (BÖİA/İP)

Dün keresteci Hasan'ın oğluna İstanbul'da yakalandığı belsoğukluğunu çabuk geçirsin diye Ultraseptil bulmuştu ya! (HB/SFA)

Fakat niçin ilkbahar, bu tabiatın şeytani, beni yirmi sene evvel baştan çıkarmadı? (YÖ/ÖS)

Duvarlardaki raflarda, kan tutanlar için oğulotu, şeytancersi ve binbirdelik otundan mamûl merhemler ve haplar; küplemeye ve kalp teklemesine karşı çiftotu, tavşandudağı ve güveyfenerinden yapıma macunlar ve fitiller; egzama ve frengi için dulaptalotu, farekulağı ve çayirmelikesinden damıtılan iksirler ve gargaralarla dolu cam kavanozlar bulunuyordu. (A/İOA)

O adam emmioğlu imiş; yoldan geçerken ağılın önünde rast gelmiş, şöyle duvarın dibinde biraz konuşmuşlar... (Y/YKK)

Müracaat edenlerin içinde bakkal dükkânlarındaki -Allah'ın hikmetinden- bir kocaman kara binlik zeytinyağı şişesine bile bir şey olmamış bir hafız efendinin karısı da bu fakirler arasında değil miymiş? (HB/SFA)

✓ Birleşik isim grupları başta isim tamlaması ve sıfat tamlaması olmak üzere çeşitli kelime gruplarının kalıplaşarak bir varlık, nesne veya kavrama isim olmasıyla oluşmuştur.

On altısından sonra da hiç olmazsa haftada bir ortaokulu, ayda bir hapisaneyi boylar olmuştu. (KO/SA)

Necla'yi eniştesinin yanına başörtüsü ile çıkarmaya bile çalışmıştı. (YD/RNG)

Eve dönmeden önce bu kez sağlı sollu atkestanesi, akasya ve çınar ağaçlarının arasından Meydan'a doğru yürüdü Mücellâ. (M/NB)

Gerçi bir ay sonra İstanbul sokakları sakinleşip insanlar yavaş yavaş sokağa çıkmaya başladıkları vakitte, Bedesten'de kurulan bir mezatta Hasankaleli Ömer Nef'i Efendi tam otuz iki altına satın almıştır beni, sırf Efendim Fuzûli'nin hatırasına saygı olsun diye. (BÖİA/İP)

Nitekim tersanedeki Kalyonlar Kâtibi Yağlıkazık Recep Ağa, damadına Azap Kapısı'nda yaptıracığı ahşap ev için aldığı borcu ödememek amacıyla, rüşvet vererek mumcubaşı emrindeki kolcuları tefeci Salamon Efendi'nin başına musallat etmişti. (A/İOA)

Görevim fahişeleri hizaya dizmek, hadlerini bilmeyen müşterilerin akıllarını başlarına getirmek, kabakuvvet kullanarak onun bunun gözünü korkutmaktı. (A/EŞ)

Karşı yoldan kamyonlar, otobüsler, otomobiller, biçerdöverler, at arabaları geçiyordu. (YÖ/YK)

Kupkuru, kapkara bir kocakarı... (Y/YKK)

✓ Çok çeşitli kelime grupları şeklinde kurulan yapılar kalıplaşarak bitişik yazılmaya başladığından itibaren esas vasıflarını kaybederek birleşik isim grubu hüviyeti kazanırlar.

Mutfakların, fırınların, cephane meydanının, balıkhanenin, kayıkhanenin, Kubbealtı'nın, Sepetçiler Köşkü ve diğer köşklerin arasında yıllar akıp gitti. (BÖİA/İP)

Yüz bin tane küçücük düğme kadar sümüklüböcek yaparız. (YÖ/YK)

Başmuharrir ağız aramakta ustaydı. (HB/SFA)

İnsanlar ne kadar garip; tamlığın değil de eksikliğin yolunu gözlüyor ve gitgide eksilen hilâli yeniden gördüğü zaman oruç tutuyor, bayram yapıyor, ay başlatıyor, yıl başlatıyor. (BÖİA/İP)

Sonra evin içini birdenbire kadınlar erkekler doldurdular çılglık çılgılığa. (YÖ/YK)

Benden başka eve gelen erkekler hep hısım, akraba, hep sütoğul, ahret evlâdı filândı. (YÖ/ÖS)

Adamın sadece uzun turnaklı ayakları, koltukaltıları, apış arası ve benzeri iğrenç uzuvları, sirke ve içyağı gibi burcu burcu kokmuyor, bunun yanında, her ne kadar tağşiş edilmiş olsa da hatırı sayılır miktardaki gümüş akçenin o nefis rayihası da sabık zangocun hassas burnuna geliyordu. (A/İOA)

Bir adam evin camlarını kırar. Bir erkek, bir polise bir havagazi lambasının ışığında cebindeki bütün parasının aşırıldığından şikâyet eder. (HB/SFA)

İkisi de evli olan büyük oğullarının yardımı ile küçük oğlu Süleyman'ı ve bir tanecik kızı Feride'yi ortaokula gönderiyordu. (B/SA)

Önde çarşaflarının içinde Büyükhanım ve Zehra, arkada ben, Tekfurçayır'ın rampasını tırmanıyoruz. (NA/NB)

✓ Birleşik isim gruplarını oluşturan kelimeler, isim, sıfat, zamir, zarf gibi isim soylu kelimeler olabileceği gibi fiilimsi, çekimli fiil hatta cümle şeklinde de olabilir: *dedikodu, biçerdöver, yanardöner, çekyat, kapkaç, imambayıldı* gibi.

Ağabeyimize ve amcamıza mektup yazarak senin Adana'ya dönüşünde nişanımızın yapılmasını istedim. (SM/ANA)

Bilmeyen birine, meşe palamudu alçakgönüllü ve kırılğan gözüdür. (A/EŞ)

Daha dibe varmadan paramparça olurdu. (YÖ/YK)

Belki de zavallı, hayat yolculuğunun bu merhalesinde artık, akıta akıta gözyaşını tüketmişti. (A/İOA)

Kocakarı soğuklarının son günlerinde ayrıldık Diyarbakır'dan. (BÖİA/İP)

Geminin iskelesine adım atar atmaz sandalciyla birkaç tayfa, kalyon güvertesini solgun bir ışıkla aydınlatan fenerin altında ona yılışık yılışık sokulup bilmediği bir dilde 'ayakbastı parası' dediler. (BÖİA/İP)

Sonra bir tanesinin muayenehanesinde toplanarak iklimin kendilerine ettiği hıyaneti Cenabı Hakka protesto etmişler. (HB/SFA)

Kendimi Kuşdili çayırında, Yoğurtçu deresinin kenarında sanıyorum. (Y/YKK)

Yarım saat kadar süren boğuşmadan sonra iki taraf birbirlerini tanıyıp dost düşman belli olmuş, kılıçlar çekilip çakaralmazlar ele gelmişti. (BÖİA/İP)

Kocakarılar, Zeynep Kadından örnek alıp mütemadiyen sövüp sayıyorlar. (Y/YKK)

Sen efendi adamsın, git derdini muayenehanesinde anlat. (B/SA)

✓ Çok çeşitli kelime grupları şeklinde bir araya gelip kalıplaşarak bir varlık, nesne veya kavrama isim olan birleşik isim grupları, şekil bilgisinde birleşik isim hüviyetinde olduğu için tek kelimedenden oluşan isimler gibi değerlendirilir. Aldıkları yapımlar ve çekim ekleri kelime grubunun sonuna gelir.

Akağaların beklediği orta kapıdan girip arz odasına vardığımda Kanun Koyucu'nun Bağdat'ta dokuz akçe maaş bağladığı Efendim Fuzûli'yi hatırlayıp hakkında övücü sözler ettiğini hatırlıyorum. (BÖİA/İP)

Ayağının başparmağını avucunun içine aldı. (Y/YKK)

Öbür kazaskerler arkadaşlarının mağlubiyetine bakarak, ağız aramadıklarına için için seviniyorlar, "sükût sözden hayırlıdır!" hikmetini hatırlıyorlardı. (EK/ÖS)

Bu yüzden çiftçiler ya ipeği seçerler, ya ipekböceğini. (A/EŞ)

Hekim Efendi "Getir oğlum, getir" dedi, sonra Büyükhanım'a döndü. (NA/NB)

Hiçbir yerde, Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'ya, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal'e çektiği telgraflar, alevden birer satır halinde, gökyüzüne çizildi mi? (Y/YKK)

Dostluğumuz uzun sürdü, sonra da birbirimizi yitirdik. (YÖ/YK)

Buraya, bir akşamüstü, alacakaranlıkla geldikti. (Y/YKK)

Büyükanası hiç mi hiç adım bile söylemiyordu onun. (YÖ/YK)

Yine de bu gedik, karayemişe rağmen ev ile sokak arasında açılmış bir geçitti. (M/NB)

Altmış beş akçe yevmiye ve üç kuruşluk ganimet uğruna katılmak zorunda olduğu uzun ve kanlı bir deniz seferinden kurtulmak için kendisine tanınan böylesine cazip bir teklifi aklı başında hiçbir kişiye geri çevirmezdi. (A/İOA)

✓ Bir anlam bütünlüğü oluşturmak üzere bir araya gelerek kalıplaşan birden fazla kelimedenden oluşan birleşik isim gruplarını oluşturan kelimeler arasında yardımcı unsur - asıl unsur ayrımı kalmadığından bu kelimelerin yerleri değişmez.

Candarmalar, candarma yüzbaşı durmuşlar onu böylece seyreyliyorlar. (YÖ/YK)

Meşkhane de suznaklar, zirefkendler, nihaventler, ruhani ve hicazlar çalınırken çöl kızı Leylâ'nın hayaliyle mest olduğum nice zamanları geride bırakmıştım. (BÖİA/İP)

Çarkçıbaşı ile ikinci kaptan, birinci mevki salonuna gelmişler. (P/SA)

Tam bu esnada, gökyüzünün uzak bir noktasından dört beş uçağın pervane homurtularını duyduk (Y/YKK)

Sarayburnu'ndan dönerken tüm yelkenleri foravele edilip rüzgârı sancaktan aldığı için iskele tarafına yatan kalyon, apaz seyriyle Ahır Kapı önünden sanki gizlice geçerken selâm topu bile atmadı. (A/İOA)

Tepebaşı'nın arkasındaki kanepelere oturmuş. (HB/SFA)

Onunla birlikte karaborsada röntgen filmi arıyor. (B/SA)

İsfahanla Acemaşiranı birbirinden ayırmak kimsenin aklından geçmez. (SAE/AHT)

Yüz bin tane küçük küçük düğme kadar sümüklüböcek yaparız. (YÖ/YK).

✓ Birleşik isim gruplarını oluşturan kelimeler, gerçek anlamında kullanılabilmesi gibi biri ya da tamamı gerçek anlamının dışında da kullanılabilir.

Yedikule zindanlarına tıklmış tembel mahkûmlar gibiyim. (BÖİA/İP)

Anneannesinin Boşnak köklerinden gelen, kendinden sarı, pırl pırl saçları, çıkık elmacık kemikleri, buğulu elâ gözleri ve bütün bu soğuk tip özelliklerini yerle bir eden, gamzeli taze gülüşüyle üniversitede peşinden koşan pek çok delikanlı vardı. (KH/BU)

Önce bana olmadık dalkavukluklar yapan Lütfi bir gün geldi. (YÖ/YK)

Memleketin bir kabadayısının yüzüne bakacak halim kalmamıştı. (KO/SA)

Tereyağını nar bahçesinin içinde yedi bitirdi. (YÖ/YK)

Ama ruhumuz böyle gökyüzlerinde uçup dururken birdenbire yere inip insan küçüklüğü ile karşılaşmak ne tuhaf oluyor. (KO/SA)

Sırtı kalın kabuklu böcekler, güneşin altında yanardöner yankılanarak kayalıklara, yollara, ovalara sıvanmışlardı. (YÖ/YK)

Kırbaç Süleyman ve Ali Reis sayılmazsa, seyir zâbiti Abuzer Reis, gemi hekimi, odabaşı ve topçubaşının yaşama alanı burasıydı. (A/İOA)

Halil Safa, Büyükhanım ve Hacıbey ise hiç uyumadılar. (NA/NB)

Hatta harabelerde yaşayan yüz elli yaşındaki Çingene kocakarıya dahi gittim, olur da Şems'in büyü yaptırması yahut falına baktırması gelmiştir diye. (A/EŞ)

✓ Genellikle kalıplaşmış yapılardan oluşan birleşik isim gruplarını oluşturan kelimeler arasında tam bir kaynaşma olduğu için söz konusu kelimeler bitişik yazılır.

Onların yırtık şalvarları ve kırmızı mintanlarıyla yalınayak gelişlerini, sonra hâki elbiseleri içinde, kâh sırtüstü, kâh yüzükoyun düşüp ölçüşlerini görüyorum. (Y/YKK)

Antonio, dün bütün gün, kod çizelgesinde yer alan üçgen, kare veya dikdörtgen flamaların karşılıkları olan harfleri ezberlemeye çalıştı. (BÖİA/İP)

Tulum peyniri, tereyağı, bal da vardı. (YÖ/YK)

Başmuharrir cenaplarının karşısına çıktık. (HB/SFA)

Kuşluk vaktine doğru beraberce yola düzülüp operatör İrfan'ın muayenehanesine gittiler. (B/SA)

İçlerinden babacan bir binbaşı bana dedi ki: "Doğrusu; Eskişehir'in düşüşünden sonra bizi takip etseydi halimiz yamandı fakat etmedi. (Y/YKK)

Aramızdaki bütün anlaşmazlıklara rağmen yeryüzünde, o benim tek dostumdu. (Y/YKK)

✓ Birleşik isim grubunu oluşturan kelimelerin önceki vurguları yerini bu kelime grubunun vurgusuna bırakır ve birleşik isim grubunu oluşturan kelimeler eşit bir şekilde vurgulanır.

Şu gürül gürül yağın kırkikindi yağmuru geçerse çardağa bile çıkılabilir. (M/NB)

Şunun, bunun yardımı, hapishane müdürünün himayesi, ara sıra yazdığı muskalar sayesinde şöyle böyle geçiniyor, fakat mahpuslar arasında laf taşıdığı, müdüre ispiyonculuk ettiği için, herkesten hakaret görüyordu. (KO/SA)

Yanımda götürmezsem yetimhaneye götüreceklerin iş, Jandarma Efendi öyle dedi. (NA/NB)

Mora Yarımadası görünmez olduğunda vakit de akşama yaklaşıyordu. (BÖİA/İP)

Her zaman olduğu gibi gemiciler tabiatüstü ve insanın içini ürperten konularda kafalarını yorarlarken, alacakaranlıkta Amat, Matapan Burnu'na doğru yaklaşıyordu. (A/İOA)

Kendimi Kuşdili çayırında, Yoğurtçu deresinin kenarında sanıyorum. (Y/YKK)

Bütün coğrafya kitaplarını altüst etmiş, yeni nazariyemle sevgilimin elini tutabilmişim. (HB/SFA)

Evet, bir terzihane atölyesi, bir ressamın, bir heykeltıraşın atölyesinden çok caziptir. (YÖ/ÖS)

Tanyeri ağarmasına rağmen kış taraftaki fenerin ışığı henüz söndürülmemişti. (A/İOA)

✓ Türkiye Türkçesinde tamamı bitişik yazılan tek kelime grubu, birleşik isim grubudur.

Aşağısı, gündoğusu uçurumdu. (YÖ/YK)

Eloğlu birbirinin elinden ekmeğini almak için kurt gibi bekliyormuş. (B/SA)

Hasan sukabağından yaptığı kafeslere koyuyordu bu mavi, som mavi kuşları. (YÖ/YK)

Çünkü sanat, yeryüzünde ve insanların içinde olup bitenleri konu edinir. (BBG/SA)

Başta ağanın on altı yaşlarındaki yuvarlak yüzlü, al yanaklı, siyah kâküllü, mor şalvarlı, başörtülü, gözleri yerde, utangaç gelini olmak üzere hepsi elimizi öptüler; yerlere diz çöküp bağdaş kurdular. (DDY/ŞN)

Bana bir köle olduğumu yeniden hatırlatan bu ucuz alışveriş, köleliğimi unutup sultanlar gibi yaşamaya alışverişimin bütün acısını çıkarttı. (BÖİA/İP)

İkisi de evli olan büyük oğullarının yardımı ile küçük oğlu Süleyman'ı ve bir tanecik kızı Feride'yi ortaokula gönderiyordu. (B/SA)

Kazdağlı tomarcının çenesi alabildiğine aşağı sarkmış, meselenin çapraşıklığından olsa gerek, alını iyice kırışmıştı. (A/İOA)

✓ Birden çok kelimedenden oluşan ve bitişik yazılan özel isimler birleşik isim grubu hüviyetindedir.

Bir araba içinde geçmişti Hacıbey'in önünden Sultan Hamid. (NA/NB)

Akdeniz'in sesi şiir gibiydi. (BÖİA/İP)

Karadeniz'den bildircin akını başladı mı, o da avcılarla beraber gider, yağmurlu günlerde çocukların bile eğilip yerden kuş topladığı bu ava katıldı. (KO/SA)

Anlayacağın İstanbul ve Gülcemal, ağırladık, az izledik birbirimizi. (NA/NB)

Emeti Kadın. Sivrihisar'ın da İzmir'in yanında adı mı okunur. (Y/YKK)

Uzaktan Anadolu yakasının köylerini, öteki pencereden Bozburnu, acık denizi; birbiri üstüne yığılmış lodos bulutlarını seyredeceğim. (HB/SFA)

Ama Gülbahar Sultan bu kurtuluştan sonra elini buradan çekmemiş. (NA/NB)

Ona serbest olsaydı Erenköy'ünden başka nereye gidebileceğini sordum. (DHK/PS)

Sesini tanıdım, tanıdım, dedim, yaaaa Halil, Çolakoğlu Halil değil misin? Benim, ben; dedi. (YÖ/YK)

Yolumun üstündeki dağları, nehirleri, sarp ve çetin geçitleri, Sakarya'yı, Bozdağ'ı, Acıdağ'ı yok farz ederek, hemen hemen, gözü kapalı yürüyorum. (Y/YKK)

✓ Birden çok kelimedenden oluşan yer adları genellikle bitişik yazıldığından bu tür isimler, kuruluş şekilleri nasıl olursa olsun, birleşik isim grubuna girer.

Edirnekapı ve Eyüp mezarlıklarında, Karacaahmet meşherinde birkaç gün dolaştıktan sonra, bir Ahmet Zamani Efendi nasıl olsa bulunacaktı. (SAE/AHT)

Ertesi sabah cesedinin Sarayburnu'ndan bir çuvala konularak balıklara yem edildiği haberi İstanbul sokaklarında dalga dalga yayıldığında ise Sülün Muslu'nun acaba nasıl bir hata yahut saygısızlık yaparak ölüme çarptırıldığına dair derin düşüncelere daldı. (BÖİA/İP)

Çanakkalede'de bulunmuş olan Mehmet Ali, Mustafa Kemal adını hatırlıyor. (Y/YKK)

Dört yerinden karnını deştiği adamlar bir hafta sonra Haydarpaşa'ya, trene yürüye yürüye gidiyorlar. (B/SA)

Gördüm, diyor, trenler Ankara 'dan Eskişehir 'e boyuna asker taşıyor ve Eskişehir 'den Ankara 'ya vagon dolusu erzak gidiyordu. (Y/YKK)

Biraz daha yürüdükten sonra, Bahçekapı taraflarındaki manavların önünde yavaşladı. (P/SA)

Haymana ve Sivrihisar havalisini geçen bütün yollardan bulanık bir göç seli akmaya başladı. (Y/YKK)

✓ Bazı birleşik isim gruplarını oluşturan kelimeler ses veya hece kaynaşması gibi birtakım ses olayları neticesinde içe içe geçmiştir: *kaynana, cumartesi, hastane, kahvaltı, sütlaç postane, böyle, nerede* gibi. Birleşim isim hüviyetini sürdüren bu tür yapılar, gün geçtikçe birleşik isim grubu hüviyetini kaybetmektedir.

Böyle güzel çiçekleri nerede topladınız.

Pazartesi ve cumartesi günleri işyerinde beraber kahvaltı yaparız.

Kaynanam çok güzel sütlacın nasıl yapıldığını bilir.

Bir kardı gibi kurularak, kostaklanarak geziyor hapisanede, herif kanlı olmuş da, tuuuuh, senin boynun devrilsin uyuz oğlu uyuz. (YÖ/YK)

Çarşı pazar, bakkal manav, elektrik su faturası, belediye, postane, hastane gibi değil. (M/NB)

✓ Bazı birleşik isim grupları Arapça ve Farsça gibi dillerin kurallarına göre kurulan kelime gruplarının kalıplaşmasıyla oluşmuştur.

Paris 'e gittiğim vakit Sadi Carnot Reisisumhurdu. (DHK/PS)

İlk önce vapuru iskelede beklememek için Mihrimah Camii 'ni dolaştılar, sonra Üçüncü Ahmet 'in annesinin camiine girdiler. (H/AHT)

Bundan dört sene evvel küçük bir kız, minimini bir Darülmuallimat mezunu olarak buraya gelmiş... (A/RNG)

Mehmet Ali ile arkadaşlarının yirmi dört saate kadar behemehâl Eskişehir 'de olmaları gerekiyor. (Y/YKK)

Zihnindeki tanzimeyi tamamladıktan sonra mahkeme binasındaki müddeumumîyi aratmayacak bir sesle Mücellâ 'ya döndü. (M/NB)

Zümrüdüanka masalı bunun için çıkmıştır. (Y/YKK)

Zehra Hanım, düşündüklerinin doğruluğuna inanmakla beraber, bir yabancıнын yanında mağlup olmaktan korkuyor, ağzını açmıyordu. (A/RNG)

2.2. Birleşik İsim Grubunun Cümle ve Kelime Grupları İçerisindeki Yeri

✓ Birleşik isim grupları, cümle veya kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde kullanılır.

Alapaça 'nın gelmediğini gören bostanciağa pirenlenip bir haftıye de onun ardına takıvermişti. (BÖİA/İP)

Sekiz sene Anadolu 'da ortamekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı. (BBG/SA)

Zeytinyağında kavrulmuş soğandan ibaret bu yemek, başporsunun nezaretinde, uzatılan taslardaki peksimetlerin üzerine kepçe kepçe dökülüp üleştirildi. (A/İOA)

Halbuki onun asıl işi vinççilik olduğu için, gemi bir limandan ayrılınca öteki limana varıncaya kadar başaltı kamarasında yatıp uyumalıydı. (P/SA)

Artırdığı para ile bilfarz yemekhaneler için sofra takımı yahut sınıflar için ders aletleri tedarik eder. (A/RNG)

Bazı günler, Eskişehir 'e kadar yayan koşacak gibi oluyorum. (Y/YKK)

Bazı, Sarıköy istasyonuna giden yolun üstünde durup, gelenden geçenden savaşa dair haber soruyorum. (Y/YKK)

✓ Birleşik isim grupları, cümle veya kelime grupları içerisinde sıfat görevinde kullanılabilir.

Bir ay önceki cevabın hemen ardından hazır edilmiş esericedit kâğıt, zarfıyla birlikte köşedeki masanın üzerinde daima hazır dururdu ama sabit kalem her defasında biraz aranırdı. (M/NB)

Çirişikleri çiçeklerinde arılar, kara, yanardöner arılar, sanca, bal arıları, boncuklu, mavi arılar. (YÖ/YK)

Bu hasta halinle İstanbul gibi yere derman aramaya gelmişsin, seni yüzüstü bırakmak hemşeriliğe sığar mı? (B/SA)

Ağırbaşlı Fikret, gürlütünün bu son safhasında annesine gizli gizli yardım ediyordu. (YD/RNK)

Yıkılan, sönen Akkoyunlu hanedânının enkazı üstünde Şah İsmail serseri bir saltanat kurmuştu. (YÖ/YK)

Ben görmedim, fakat Mehmet Ali'nin söylediğine göre muhtarın karısını, adı bilinmeyen bir illet sekiz yıldan beri öyle bir evirip kıvrımış, o kadar karmakarışık bir hale sokmuş ki, bacaklarını kollarından, kollarını bacaklarından ayırmanın imkânı yokmuş. (Y/YKK)

Karmakarışık bir söz kalabalığının içinde sarsak sarsak, kendinden geçmiş dolanıp duruyordu. (YÖ/YK)

Gözlerinin önüne gerçek ya da gerçekdışı imgeler geliyordu. (A/İOA)

✓ Birleşik isim grupları, cümle veya kelime grupları içerisinde zarf görevinde kullanılabilir.

Bir akşamüstü, evin damunda oturuyordum. (Y/YKK)

Gemi terzisinden aldığı bir parça kadife ile o akşamüstü hohlaya hohlaya borusunu parlattı durdu. (A/İOA)

Bizim köy bu kış gününde bir ilkbahar kadar ılık, kokulu, kirlidir. (HB/SFA)

Ertesi gün öğleye doğru hava sertliğini kaybetti, akşamüstü büsbütün sakinledi. (P/SA)

Bir sıcak çağıldıyordu Anavarza kayalıklarından akarsuya doğru. (YÖ/YK)

Genç kaptanla İstanbul'un güzellikleri, resim sanatının incelikleri üzerinde biraz konuştuktan sonra, -kaptan da pek o kadar iyi Fransızca bilmediği için, gitgide daha kolay anlaşmışlardı- Tevfik gitmek için doğruldu. (BBG/SA)

Gün ısıdı ışıyacak, arkalarında at ayakları tapırtıları duydular, geriye dönüp baktılar, arkalarından beş tane atlı doludizgin geliyor. (YÖ/YK)

Sonunda Kerim Hasan Anavarza'nın gün doğusunda Savrun suyunda çimerken çırılçıplak yakaladı. (YÖ/YK)

✓ Birleşik isim grupları diğer isimler gibi tek bir varlık, nesne ya da kavramı karşıladıkları için cümle veya kelime grupları içerisinde tek kelimedenden oluşan isimler gibi muamele görürler.

Bir anaokuluna dönüşen evde çalışmadığı için bazı geceler üniversitede yatar olmuştu. (KH/BU)

Dalkavukluk ettiği kişi dişini geçireceği birisiyse tam arkasından başlardı o adamla kavgaya. (YÖ/YK)

Hele, yeni yetişen delikanlılarla genç kızlara ne yapıp yapıp mutlaka bu eksikliğimi hissettirmeye çabalardım. (Y/YKK)

Genellikle Kostantiniye'deki Sokak çocuklarından subaşı tarafından yakalanan talihsizler, yarım akçe yevmiyeyle kalyonlara bu iş için teslim edilirdi. (A/İOA)

Bütün bu tadların aynı masada, üstelik el emeği olarak yan yana gelebilmesi için günlerce önceden listeler yapar, alışverişe çıkar, ince ince hazırlanırdı. (KH/BU)

Bir defa, bir rasathane dürbünüyle aya bakmıştım. (Y/YKK)

Maarif müdürü ile başmuallim birbirlerini hürmetle severlerdi. (A/RNG)

✓ Birleşik isim grupları, başka bir kelime grubunun içerisinde yer alabilir.

Osmanlı başkentine gitmekte olan Basra hazinesiyle karşılaşacaklarını bilselerdi, şüphesiz daha kalabalık gelirler ve ilerideki sarp kayalıklardan birinde pusu kurarlardı. (BÖİA/İP)

İçimi bir külhanbeylik havası sarar. (HB/SFA)

Bizim köyün denizinde, karabatakların boyunlarını uzatarak denize baktıkları, birdenbire uskumru sürülerine doğru daldıkları görülür. (HB/SFA)

Bir subay çizmelerini birbirine vura vura emirler verdi. (YÖ/YK)

Ne büyükanası, ne köylüler, ne Zala, ne de bir kimse anasından hiç söz etmedi. (YÖ/YK)

Ufak, çipil gözlerine sürme çekti ve sürdüğü hacıyağı iyice dağılsın diye o uzun ve seyrek sakalını sıvazladı. (A/İOA)

O anda Settarhan'ın içinden bir sigara yakmak ve duvara yaslanarak tüttürmek geçti. (NA/NB)

Çarşıağası İskender Zopuroğlu avanesi ile beraber çıkageldi. (UH/MK)

2.3. Birleşik İsim Grubunun Cümledeki Görevleri

✓ Birleşik isim grubu, cümlede özne görevinde veya özne görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Önce bana olmadık dalkavukluklar yapan Lütfi bir gün geldi. (YÖ/YK)

Başmuharrir ağız aramakta ustaydı. (HB/SFA)

İnsan içgüdüüsü ise bozuktur. (Y/YKK)

Annenin başörtüsü beyazdı değil mi? (A/İOA)

Çarkçıbaşı yine üst güvertede ydi. (P/SA)

Uyanan celladın kendilerini suçüstü yakaladığını gören kısa boylu mahkûm, “Affet bizi!” diye nida etti. (A/İOA)

“Kaç yaşında?” diye sordu Nigâr Hanımefendi. (NA/NB)

Bir muayenehanesi var, içindeki aletleri İstanbul’un bir hastanesinde görmezsin, Almanya’dan hususi gelmiş. (B/SA)

Ne Urumeli kaldı, ne Şam, ne Girit... (Y/YKK)

✓ Birleşik isim grubu, cümlede düz tümleç görevinde veya düz tümleç görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Tereyağını nar bahçesinin içinde yedi bitirdi. (YÖ/YK)

Dedikodunun kıymetsiz bir şey olduğunu ortaya sürmek de doğru değil...(HB/SFA)

Ayağının başparmağını avucunun içine aldı. (Y/YKK)

Kafalarını kazıtacak parayı bir türlü çıkıştıramadıkları için, gemi berberi bunların saçlarını koyun kırkma makasıyla kırpar, böylece eğri büğrü, biçimsiz kafatasları meydana çıkardı. (A/İOA)

Yanımda bir Singer dikiş makinesi ile birtakım kesekâğıtları var. (HB/SFA)

Katlayıp cebine yerleştirdi, sonra biraz ilerideki bekleme yerine giderek Beşiktaş tramvayını gözlemeye başladı.” (P/SA)

Ama bir ipucu vereyim: Ona ‘efendimiz’ deriz, hatta daha ileri gidip ‘devletlü’ tâbirini de kullanırız, işte bu adamdan bahsediyorum. (A/İOA)

Sen büyümüş, kocaman babayiğit olmuşsun bre Hasan. (YÖ/YK)

✓ Birleşik isim grubu, cümlede dolaylı tümleç görevinde veya dolaylı tümleç görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Karadeniz’den bildiricın akını başladı mı, o da avcılarla beraber gider, yağmurlu günlerde çocukların bile eğilip yerden kuş topladığı bu ava katıldı. (KO/SA)

Amcaları, babası onun kadarken Binboğalarda sürü sürü koyun güdüyorlarmış. (YÖ/YK)

Bana dediğine göre, adamakıllı yaşlandığı için olsa gerek, sarayın müneccimi İshak Efendi gökyüzünde bazı garip olayların cereyan ettiğini, mesela yıldızların birbirlerinden uzaklaştıklarını söylemiş. (A/İOA)

Akdeniz yolculuğuna bir sandık içerisinde çıkmak istemezdim. (BÖİA/İP)

Ara sıra işlerinin yüzüstü kaldığından bahsetse bile, Avni’nin “Siz artık zahmet etmeyin, ben kendim gider gelirim” yollu tekliflerini asla kabul etmiyor, onunla birlikte karaborsada röntgen filmi arıyor. (B/SA)

İnsanlar birdenbire içimin mahallesinin caddelerini, meyhanelerini doldururlardı. (HB/SFA)

1650 tarihindeki isyanda Samsoncu Ömer şehrin yakılmasını ocak elebaşlarına açıkça teklif etmişti. (BŞ/AHT)

✓ Birleşik isim grubu, cümlede zarf tümleci görevinde veya zarf tümleci görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Babasının öldüğünü büyükanası ağlarken anladı. (YÖ/YK)

Merdiven başında tekrar başmuallim ile karşılaştı. (A/RNG)

Efendim Fuzûli, hiçbir ihtimali göz ardı etmiyor, Süryani kütüphaneciye verdiği sözü tutarak BC’nin ve BUAM’ın sırrını koruyordu. (BÖİA/İP)

Başım dönmese, sabaha kadar sırtüstü yatıp bu engin şehriyi seyredeceğim. (Y/YKK)

Orada bu mevsimde sabaha karşı poyraz tarafından şiddetli bir rüzgâr başlar ve günbatımına kadar sürer. (A/İOA)

Bir nefer, kaputunu omuzuna atmış, yağlı tahtalar üzerine uzanmış yatan bu erkekli, kadınlı, çocuklu kalabalığın üstünden aşarak ayakyoluna varabilmek için uğraşiyor. (P/SA)

Yabanî kedilikten, zehirli yılanlığa geçer ve gitgide, hayalimizin ölçemeyeceği kadar derin, nihayetsiz ve tuzlu kötülük denizinde, gülerek çırılçıplak yüzmeğe başlar. (Y/YKK)

Hele hele rüzgâraltı iskotalarını lava ettiklerinde teknenin hızı daha da arttı. (A/İOA)

✓ Birleşik isim grubu, cümlede yüklem görevinde veya yüklem görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Lütfi, köpürmüş, ağzından köpükler saçarak, kendisini öfkesine kaptırmış veryansın ediyordu Hasana. (YÖ/YK)

Önüne gelene dalkavukluk eder. (YÖ/YK)

Birkaç köylü ile hoşbeş ettim. (Y/YKK)

Badik Ahmet, semtin en eski kabadayılardan. (YÖ/ÖS)

Kim olursa olsunlar, bu dağ kolunun adamları konuksever kişilerdir. (YÖ/YK)

Karımın ölümünden sonra ev altüst oldu. (YD/RNK)

✓ Birleşik isim grubu, cümlede bağımsız tümleş görevinde veya bağımsız tümleş görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Mehmet Bey –başöğretmen- hasta olduğu için dün okula gelmedi.

Anneanneciğim, seni çok seviyorum.

3. SONUÇ

Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan kelime gruplarından biri olan birleşik isim grubu, tek bir varlığı, nesneyi ya da kavramı karşılamak üzere belirli dilbilgisi kuralları çerçevesinde bir araya getirilen kelimelerden oluşur: *günebakan, hanımeli, gecekondu, aslanağzı, vurdumduymaz, bilgisayar* gibi. Başta isim tamlaması ve sıfat tamlaması olmak üzere çeşitli kelime gruplarının kalıplaşarak bir varlık, nesne veya kavrama isim olmasıyla oluşan birleşik isim grupları, farklı kelime grupları şeklinde kurulan yapıların esas vasıflarını kaybedip kalıplaşmasıyla oluşur. Dilbilgisi kaynaklarında “*ism-i mürekkep, mürekkep isim, birleşik isim grubu, isim öbeği, bileşik ad, birleşik isim, birleşik isim öbeği, öbek isim*” gibi farklı terim adlarıyla anılan bu kelime grubunun en çok kabul gören doğru terim adı *birleşik isim grubudur*.

Birleşik isim grupları, isminden de anlaşılacağı üzere şekil bilgisinde “birleşik isim” olarak adlandırılan yapıların söz dizimindeki karşılığıdır. Şekil bilgisinde “birleşik kelime” olarak adlandırılan yapılar, yeni bir anlam bütünlüğü oluşturan birden çok kelimedenden oluştuğu için söz diziminde kelime grubu hüviyeti taşır. Bu sebeple, kuruluş şekilleri ve amaçları aynı olduğu için şekil bilgisinde “birleşik fiil” olarak adlandırılan yapılar, sözdiziminde “birleşik fiil grubu”; “birleşik isim” olarak adlandırılan yapılar ise, “birleşik isim grubu” hüviyetindedir. Ancak sınırları henüz tam olarak belirlenemediğinden, Türkçe dilbilgisi ve söz dizimi kitaplarında genellikle birleşik isim grubunun birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi adı ve soyadlarından oluştuğu ifade edilmektedir. Oysa şekil bilgisinde “birleşik isim” olarak adlandırılan yapılardan oluşan birleşik isim grubu ile birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ya da kişi ad ve soyadlarından oluşan kişi ismi grubu yapı ve kuruluş bakımından farklı kelime gruplarıdır. “Birleşik isim grubu” şekil bilgisinde “birleşik isim” olarak kabul edilen yapıların söz dizimindeki karşılığı iken “kişi ismi grubu” birden fazla kelimedenden oluşan kişi adları ile kişi ad ve soyadlarından oluşur. Dolayısıyla yapıları, kuruluşları ve özellikleri bakımından birbirinden çok farklı olan bu iki kelime grubu aynı kategoride değerlendirilemez.

Çeşitli kelime grupları şeklinde bir araya gelip kalıplaşarak bir varlık, nesne veya kavrama isim olan birleşik isim grupları, “*isim+isim / sıfat+isim / isim+fiilimsi / isim+çekimli fiil / çekimli fiil+çekimli fiil*” gibi çok değişik şekillerde kurulur: *hanımeli, aslanağzı, sivrisinek, gelgit, biçerdöver, gecekondu, indibindi* gibi. Bu kelime gruplarını oluşturan kelimeler, isim, sıfat, zamir, zarf gibi isim soylu kelimeler olabileceği gibi fiilimsi, çekimli fiil hatta cümle şeklinde de olabilir: *dedikodu, biçerdöver, yanardöner, çekyat, kapkaç, imambayıldı* gibi. Türkiye Türkçesinde kullanılan bazı birleşik isim grupları ise, Arapça ve Farsça gibi dillerin kurallarına göre kurulan kelime gruplarının kalıplaşmasıyla oluşmuştur: *Darülmualimat, behemehâl, Reisiscumhur* gibi.

Birleşik isim grupları, şekil bilgisinde birleşik isim hüviyetinde olduğu için tek kelimedenden oluşan isimler gibi değerlendirilir. Aldıkları yapı ve çekim ekleri kelime grubunun sonuna gelir. Bu kelime gruplarını oluşturan kelimeler arasında yardımcı unsur - asıl unsur ayrımı kalmadığı gibi bu kelimelerin yerleri de değişmez. Söz konusu kelimeler, birleşik isim grubu içerisinde yer alırken gerçek anlamında kullanılabileceği gibi biri ya da tamamı gerçek anlamının dışında da kullanılabilir.

Genellikle kalıplaşmış yapılardan oluşan birleşik isim gruplarını oluşturan kelimeler arasında tam bir kaynaşma olduğu için söz konusu kelimeler genellikle bitişik yazılır. Birden çok kelimedenden oluşan ve bitişik yazılan özel isimler ile yer adları kuruluş şekilleri nasıl olursa olsun, birleşik isim grubuna girer. Bu sebeple Türkiye Türkçesinde tamamı bitişik yazılan tek kelime grubu, birleşik isim grubudur.

Bazı birleşik isim gruplarını oluşturan kelimeler ses veya hece kaynaşması gibi birtakım ses olayları neticesinde içe geçmiştir: *kaynana, cumartesi, hastane, kahvaltı, sütlaç postane, böyle, nerede* gibi. Birleşik isim hüviyetini sürdüren bu tür yapılar, gün geçtikçe birleşik isim grubu hüviyetini kaybetmektedir.

Birleşik isim grubunu oluşturan kelimelerin önceki vurguları yerini bu kelime grubunun vurgusuna bırakır ve birleşik isim grubunu oluşturan kelimeler eşit bir şekilde vurgulanır.

Birleşik isim grupları, cümle veya kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde, bazen de sıfat ve zarf görevinde kullanılır. Bu kelime grubu, tek kelimedenden oluşan isimler gibi tek bir varlık, nesne veya kavramı karşıladıkları için cümle veya kelime grupları içerisinde tek kelimedenden oluşan isimler gibi muamele görürler. Genellikle iki kelimedenden oluşan birleşik isim grupları, başka bir kelime grubunun içerisinde de yer alabilir.

Birleşik isim grubu, cümlede özne, düz tümleç(nesne), dolaylı tümleç, zarf tümleci veya bağımsız tümleç görevlerinde ya da söz konusu görevleri üstlenen bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

KAYNAKÇA

1. AÇIKGÖZ, Halil - Muhammet YELTEN (2005) *Kelime Grupları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
2. AKTAN, Bilâl (2016) *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
3. BANGUOĞLU Tahsin (2000) *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
4. BÖLER, Tuncay (2019) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Kesit yayınları, İstanbul.
5. BULAK, Şahap (2017) "*Türkçe Öğretiminde Terim Sorunu*" Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni, Atatürk Üniversitesi, 12-14 Mayıs 2017, Erzurum.
6. DELİCE, H. İbrahim (2012) *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul.
7. DEMİR, Celal (2009) "*Türkçe Dil Bilgisinde Terminoloji Sorunu*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 54 (2006/1) , 81-100.
8. DİZDAROĞLU, Hikmet (1976) *Tümce Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
9. EKER, Süer (2005) *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
10. ERGİN, Muharrem (2006) *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
11. GENCAN, Tahir Nejat; (1979) *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
12. HATİBOĞLU, Vecihe (1972) *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
13. HATİBOĞLU, Vecihe (1982) *Türkçenin Sözdizimi*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara.
14. KARAAĞAÇ, Günay (2011) *Türkçenin Sözdizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
15. KARAHAN, Leyla (1999) *Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
16. KORKMAZ, Zeynep (1992) *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
17. ÖZKAN- Mustafa-Veyisi SEVİNÇLİ (2011) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
18. ÖZKAN, Abdurrahman- Mustafa TOKER- Ufuk Deniz AŞCI (2016) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Palet Yayınları, Konya.
19. ÖZKAN, Abdurrahman (2018) "*Bir Söz Dizimi Terimi: Özel İsim Grubu*", SUTAD, Bahar 2018; S.43 s.1-11.
20. ÖZMEN, Mehmet (2013) *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
21. TOPALOĞLU, Ahmet (1994) *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötügen Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
22. ZÜLFİKAR, Hamza (1991) *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Örnekler İçin Taranan Eserler ve Kısaltmaları

- A/EŞ* : Aşk /Elif Şafak
A/İOA : Amat /İhsan Oktay Anar
A/RNG : Acımak / Reşat Nuri Güntekin
B/SA : Böbrek / Sabahattin Ali
B/BBG : Beyaz Bir Gemi / Sabahattin Ali
BŞ/AHT : Beş Şehir / Ahmet Hamdi Tanpınar
BÖİA/İP : Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk / İskender Pala
DDY/ŞN : Domaniç Dağlarının Yolcusu / Şükûfe Nihal
DHK/PS : Dokuzuncu Hariciye Koğuşu / Peyami Safa
EK/ÖS : Eski Kahramanlar / Ömer Seyfettin
H/AHT : Huzur / Ahmet Hamdi Tanpınar
HB/SFA : Havada Bulut / Sait Faik Abasıyanık
KH/BU : Karayel Hüznü / Buket Uzuner
KO/SA : Katil Osman / Sabahattin Ali
M/NB : Mücella / Nazan Bekiroğlu
NA/NB : Nar Ağacı / Nazan Bekiroğlu
P/SA : Portakal / Sabahattin Ali
SAE/AHT : Saatleri Ayarlama Enstitüsü /Ahmet Hamdi Tanpınar
SM/ANA : Sevgi Mektupları / Arif Nihat Asya
UH/MK : Uzun Hikâye / Mustafa Kutlu
YD/RNG : Yaprak Dökümü / Reşat Nuri Güntekin
Y/YKK : Yaban / Yakup Kadri Karaosmanoğlu
YÖ/ÖS : Yüksek Ökçeler / Ömer Seyfettin
YÖ/YK : Yılanı Öldürseler / Yaşar Kemal